

El concepte de *comunitat* en la lingüística

Carsten Sinner

Humboldt-Universität zu Berlin

Resum

Aquest article analitza fins a quin punt es pot aplicar el concepte de comunitat lingüística o de parla a les comunitats bilingües, en particular aquelles on coexisteixen un grup completament bilingüe amb un altre de monolingüe o, eventualment, bilingüe passiu. El fet que no tots els parlants comparteixin en aquests entorns les mateixes competències lingüístiques no impedeix que hi existeixi un sentiment de pertinença a un mateix grup. La conclusió que se'n pot treure és que el fet clau no és la llengua en què hom es pot comunicar, sinó el propi fet que sigui possible establir una comunicació entre dues persones qualssevol del grup. Seríem, doncs, davant una *comunitat de comunicació*, més que no pas una de parla.

Abstract

This paper discusses the extent to which it is possible to apply the concept of speech community to bilingual communities, in particular those where a completely bilingual group coexists with a monolingual or passively bilingual one. The fact that not all speakers share the same linguistic skills in these environments does not preclude the existence of a feeling of belonging to one and the same group. The conclusion to be drawn is that the key fact is not the language in which people can communicate, but the very fact that communication can be established between any two persons in the group. Such a community would be better described, therefore, as one of *communication* rather than one of speech.

1. Introducció

No és nou el debat sobre la importància de l'entorn lingüístic, cultural, ètnic, etc. de les persones per al desenvolupament de la llengua que parlen. En la sociolingüística i en la lingüística variacional, particularment en el context dels contactes lingüístics, en els debats sobre bilingüisme i diglòssia, normalització i planificació lingüística, etc. és imprescindible explicar de forma nítida de quins grups de parlants, de quin tipus de comunitat es parla per a poder-ne determinar les condicions lingüístics, culturals, etc. Com diu Madera (1996: 169), qualsevol estudi de la llengua a la societat "must start precisely with the identification of the group or groups that will be the target of the investigation". Són conegudes les dificultats per trobar unanimitat quant a l'ús de

termes com ara *bilingüe*, *diglòssia*, etc. que es solen usar, a vegades en un mateix text o en les publicacions d'un mateix autor, de formes molt distintes i sense cap mena de coherència, cosa que es deu, sobretot, a les diferents conceptualitzacions que es troben (cf. Sinner 2001a). Per això, no sorprèn que tampoc no hi hagi termes unívocs i usats amb significats ben establerts per a fer referència als diferents subgrups de la societat, als grups socials, ètnics, culturals, lingüístics, etc. als que pertanyen determinats parlants, o per a determinar les condicions lingüístics i extralingüístics d'una llengua en un lloc determinat. Alguns termes, com *comunitat lingüística*, van ser definits i redefinits repetides vegades, i amb el temps van perdre claredat i univocitat. Això provocà una proliferació de termes alternatius, a vegades en part equivalents d'un altre, i encara hi concorren termes en principi ben establerts com ara *comunitat de parla*, *comunitat lingüística* o *comunitat idiomàtica*, i molt sovint només *comunitat*, per fer referència a la mateixa realitat.

Analitzarem els termes més usats per a definir o establir el lloc de l'individu dins de la societat. A continuació, enfocarem la seva aplicació a situacions de diglòssia i a la situació lingüística a les regions catalanoparlants en particular. Formularem, sobre la base de les dificultats i incoherències terminològiques i conceptuals, la nostra pròpia proposta d'enfocament de la societat catalana des de la perspectiva conjunta de la lingüística de contacte, la lingüística variacional i la sociolingüística.

2. Les terminologies 'tradicionals'

En un dels treballs de més impacte en les branques lingüístiques esmentades, Gumperz (1968) defineix la *comunitat lingüística* com un grup social monolingüe o multilingüe que es manté unit per la freqüència de l'estructura de les interaccions socials.¹ Això, en teoria, permet agrupar els individus que comparteixen unes mateixes normes lingüístiques, però sense la necessitat que el grup sigui monolingüe. Nogensmenys, a la pràctica, amb *comunitat lingüística* generalment només es fa referència a un grup de persones que usen la mateixa llengua o geolecte en un moment determinat (Gimeno 1990: 45). El terme *comunitat idiomàtica* especifica un conjunt d'individus que forma part d'una determinada llengua històrica (Gimeno 1990: 45), i *comunitat de parla* (an. *speech community*) s'utilitza, generalment, per a fer referència a un grup de persones que no necessàriament són parlants de la mateixa llengua i que es caracteritzen

¹ Cf. les discussions del terme anglès *speech community* i del terme alemany *Sprachgemeinschaft* a Lang (1982: 6–11) i a Raith (1982: 39–46). Blas (1998) dóna una visió general dels diferents conceptes, i Madera (1996) explica la història de *speech community*.

pel coneixement de les mateixes restriccions comunicatives i de les mateixes normes de comportament social (Gimeno 1990: 46). Es veu que els usos que es fan dels termes s'entrecreuen parcialment, i que per això moltes vegades fins i tot s'utilitzen de forma alternativa. El terme de la *comunitat de parla* és el que més s'usa, però també va provocar molta polèmica la seva interpretació exacta. Sembla que Bloomfield (1933: 42) va ser el primer que va parlar de *speech community*. El terme es va traduir de l'alemany *Sprachgemeinschaft*, que fa referència a la totalitat de les persones que comparteixen l'ús de la mateixa llengua materna (i les seves varietats). El fet que les terminologies en les diferents llengües moltes vegades no coincideixin o tinguin equivalents unívocs –al. *Sprachgemeinschaft* pot traduir-se, per exemple, tant per *comunitat de parla* com per *comunitat lingüística*, però també hi ha, sembla que com a re-traducció del terme anglès *speech community*, al. *Sprechgemeinschaft* (cf. Bartens 1995: 268)– dificulta la comparació dels conceptes desenvolupats en treballs escrits en diferents llengües, però que, sens dubte, s'influeixen els uns als altres. Als anys 60 i 70 del segle passat, es va començar a deixar de veure la comunitat de parla com a equivalent d'un bloc de parlants monolingües (cf. Gumperz 1968, Hymes 1974). Labov (1972) ja dóna més importància a les actituds comunes dels parlants. Avui fins i tot s'afirma que “[t]he use of several languages and/or varieties within a or by the same speech community is a very general phenomenon, almost universal” (Coulmas 2002: 59). Naturalment, aquestes rectificacions o reorientacions terminològiques dificulten encara més la separació dels termes utilitzats a la lingüística, i l'ús de *comunitat lingüística* i *comunitat de parla* ja no pot diferenciar-se sinó per definició explícita. És a dir que les reorientacions i els afegits a les terminologies i les seves definicions requereixen que l'ús d'un determinat terme es faci junt amb una definició exacta.

En la seva anàlisi de l'article de Hudson (2002a) sobre diglòssia, Fasold (2002: 86) critica, precisament, que mai no s'hi dóna una idea clara del que és qualificable, per a Hudson (2002a), com a “community”, malgrat de tractar-se, per a aquest autor, d'una noció crucial per a determinar de les característiques diferencials de la diglòssia; és a dir que li manquen criteris clarament establerts del que és una comunitat. A la seva resposta, Hudson (2002b: 154) explica que cada cop està més convençut que “the notion of speech community is not given independently of the linguistic data but rather emerges ultimately from the facts of language use themselves”. El fet de no saber com s'ha d'entendre el terme és el que porta Kailuweit (1997: 25–30) a dubtar que al. *Sprachgemeinschaft* –equivalent de *speech community* i *linguistic community*– es pugui aplicar al castellà. Quan es parla de la comunitat lingüística (o de parla) del castellà, s'hi han d'incloure totes les persones que parlen el castellà o només els que

són parlants nadius? O només es tractaria de les persones que viuen en un país on el castellà és la llengua oficial? I si aquest és el cas, també formen part de la comunitat lingüística en qüestió els habitants de països de llengua oficial castellana que no dominen aquesta llengua? Sembla que la varietat de criteris a tenir en compte és massa extensa. De fet, la qüestió de la interpretació de la terminologia aplicada al castellà no és gaire fàcil de tractar, i encara més si es tenen en compte les regions multilingües dins dels territoris on es parla castellà. Continuem, però, amb una de les qüestions exposades per Kailuweit (1997) amb referència al castellà abans de considerar el cas de les regions multilingües. Si es pretén incloure Argentina i Espanya, per exemple, en una mateixa comunitat, ja sigui lingüística, ja sigui de parla, només cal usar el criteri de la llengua oficial que en ambdós casos és el castellà. Segons Bosque (1978: 88), és evident

que si una construcción aparece puntuada como gramatical por el 50% de los encuestados y como agramatical por el otro 50%, no podemos deducir nada sobre su posible *status* semigramatical en el plano estrictamente individual, sino tan sólo que en esa comunidad lingüística la secuencia en cuestión no se halla claramente fijada en el sistema.

Hi ha, sens dubte, moltes diferències entre el castellà d'Argentina i el d'Espanya. No es podria dir, però, que estructures considerades gramaticals només pels parlants espanyols i agramaticals només pels argentins no es trobin clarament *fixades en el sistema del castellà*, almenys si es suposa l'existència d'una comunitat lingüística que comprèn Espanya i Argentina, o fins i tot la totalitat dels països de llengua oficial castellana. Caldria demanar, en aquest cas, què es fa amb els castellanoparlants als Estats Units on no és llengua oficial. Martinet (1968: 208–209) explica que en totes les comunitats lingüístiques existeixen persones monolingües que usen formes que per a altres persones són incorrectes; precisament per això, la qüestió de si una persona és bilingüe o no, per exemple, no ha de basar-se en la perfecció. És clar que el problema de la “unidad de la lengua” pot solucionar-se mitjançant una definició de *comunitat* basada en varietats lingüístiques en lloc de llengües. El castellà, per exemple, s'ha definit com a *llengua pluricèntrica* per explicar o justificar l'existència de normes cultes distintes (cf. Bierbach 2000). Com que la diferenciació de dues o més normes diferenciades constitueix un problema teòric fonamental, el mateix Gumperz (1968: 116) constata que no importa que hi hagi varietats molt divergents d'una llengua perquè comparteixen un mínim de normes (que denomina *social resources*). Cal tornar, aquí, a la qüestió del bilingüisme o del multilingüisme esmentada abans, perquè el

panorama es fa molt més difícil quan tenim, per exemple, un grup bilingüe dins d'un grup majoritari monolingüe, en una situació de separació geogràfica del grup monolingüe de la llengua nacional del subgrup bilingüe. Seria el cas tant de les regions autònòmiques catalanoparlants a Espanya com de les regions catalanoparlants no espanyoles.

3. *Comunitat i l'estudi de la diglòssia*

Mirem les dificultats terminològiques amb *comunitat* en el context concret de l'estudi de la diglòssia. Fasold (2002) examina els criteris de diglòssia establerts per Hudson (2002a) i arriba a la conclusió que si, com diu Hudson, diglòssia és un cas especial d'una diferenciació funcional estricta de registres on la varietat alta no és la llengua materna de ningú, en el conegut cas d'Haití ja explicat pel mateix Ferguson (1959), *comunitat* s'hauria de definir de tal manera que cap membre de la comunitat parlés francès com a llengua materna. Hi hauria, però, altres comunitats, a Haití, que sí que posseïrien el francès com a llengua materna. Queda, però, la pregunta d'on s'han de ubicar aquestes comunitats. No s'ha de deduir que en una situació de diglòssia s'hauria de suposar una comunitat d'un nivell superior en què també es trobarien els grups de persones que no entren en les comunitats diglòssiques? Fasold exposa, a més, el cas de Frísia als Països Baixos, on a ciutats frisonas en l'actualitat també hi viuen famílies de parla holandesa; els nouvinguts no aprenen el frisó, però molts parlants del frisó "switch to Dutch over time" (Fasold 2002: 86). Argumenta que 'deixen' la seva comunitat frísia per a 'unir-se' a una comunitat nacional holandesa. Això només té sentit si ho entenem dins del context d'allò que Hudson descriu com a *comunitats diglòssiques*. Però no seria veritat, també, que llavors només poden formar part d'una comunitat diglòssica les persones que viuen la mateixa realitat diglòssica que tots els altres membres de la comunitat? Què seria, en aquest cas, de les persones *encara* monolingües, els fills dels frisons o dels haitians de parla criolla? Canvien les comunitats segons l'estat i el desenvolupament de les seves capacitats lingüístiques? No volem entrar en el debat de l'existència de situacions diglòssiques en els Països Catalans, però considerant que les actituds envers les llengües es manifesten també en la transmissió intergeneracional de la llengua, en aquest context també s'ha de considerar el cas de les famílies mutants a Catalunya. Es consideren famílies mutants aquelles famílies en què es constata un canvi de la llengua entre pares i fills (cf. Subirats 1991: 18), per exemple del català al castellà i viceversa. Les famílies catalanoparlants que adopten el castellà com a llengua familiar 'deixen', llavors, la comunitat de

catalanoparlants nadius i s'ajunten' a una comunitat nacional espanyola? I en el cas contrari, una família que adopta el català com a llengua familiar, deixaria la comunitat nacional espanyola?

És clar que la noció de *comunitat* usada per Hudson (2002a) i Fasold (2002) per fer referència a determinades situacions de diglòssia no es pot adaptar, sense dificultats, a una altra situació, perquè seria poc viable. Però, de fet, hi ha estudis sobre el contacte de llengües on precisament s'estableixen, de la mateixa manera, dues comunitats oposades, el grup dels parlants bilingües, per un costat, i el grup dels que només parlen la llengua nacional, per un altre. Payrató (1985: 119), per exemple, distingeix, en el context del contacte entre dues llengües, quatre nivells d'integració des de la parla al sistema, entre ells els trets o elements d'una llengua A que són d'ús generalitzat entre els parlants quan parlen la llengua B, però que no són acceptats per la normativa de la comunitat, i els trets procedents d'una llengua A que són acceptats a la normativa de la llengua B. Amb "la comunitat" es refereix a la comunitat de la qual formen part tant els parlants de llengua A com els de la llengua B (entre els quals cal incloure els parlants de llengua A). És a dir, que els parlants bilingües de la llengua A formen part d'una comunitat A i d'una comunitat B, mentre que els parlants de la llengua B, que són monolingües, només formarien part de la comunitat B. És difícil operar amb models de grups lingüístics que no possibiliten, sense dificultat, l'atribució d'un 'lloc' concret, dins de la societat, als parlants que no es poden ficar dins de cap dels dos grups majoritaris que es contrasten en un estudi de la diglòssia. Què farem, per exemple, amb els parlants perfectament bilingües del crioll haitià i del francès que sí que van aprendre el francès com a llengua materna? S'hauria de establir un altre grup, una comunitat de parlants bilingües de llengua materna francesa i llengua materna criolla? I en el cas del català, s'haurien de posar en categories distintes els membres d'una mateixa família, només perquè tenen llengües maternes diferents?

4. Aplicació de *comunitat* a les regions catalanoparlants

L'aplicació de *comunitat* a les regions multilingües catalanoparlants d'Espanya i a la diglòssia o al *bilingüisme social* es caracteritza precisament per la falta de definicions de la terminologia usada. En moltes publicacions no queda gens clar com s'ha de entendre *comunitat*, particularment *comunitat de parla*. *Comunitat de parla* s'usa tant en singular com en plural, per fer referència al conjunt de parlants en un lloc (cf., per exemple, Gómez Molina 1986, 2002a: 59, 2002b: 218 i Blas Arroyo 2002a: 12 i 13). En el cas de la situació a la ciutat valenciana de Castelló, fins i tot es parla, de

forma alternativa, de *comunitat de parla* i *comunitats de parla* (cf. Blas Arroyo 2002b: 237). Alguns autors mantenen que a les regions bilingües espanyoles hi ha superposicions o encreuaments de diferents comunitats de parla, i que els parlants “pertenecen eventualmente a una única comunidad –en caso de los monolingües castellanohablantes– o a más de una –los bilingües individuales” (Blas Arroyo 1998: 31). Aquesta ampliació de les possibilitats d’atribuir un individu a una comunitat o diferents comunitats de parla demostra al mateix temps la feblesa de la idea de comunitats tancades. Els membres de la societat catalana creen la seva identitat com a individus i com a membres de grups amb una identitat col·lectiva en dependència d’una sèrie de factors entre els quals la llengua té importància decisiva, però no és l’únic factor ni el més important (cf. Sinner 2002a). Com a conseqüència de la complexa situació lingüística i social a Catalunya, els parlants catalans necessiten constantment construir, corregir, revisar o reafirmar la seva identitat, i per fer-ho, estableixen els límits de les identitats individual i col·lectiva en què s’integren en dependència de l’oposició a altres grups amb trets característics –no necessàriament lingüístics– amb els quals no poden identificar-se (Sinner 2001b: 461). L’exemple haitià anteriorment esmentat demostra clarament la necessitat d’excloure determinats parlants d’una comunitat per fer viable la terminologia o adaptar la descripció de la realitat als límits que posa la terminologia o un determinat model. S’estableixen categories tancades sense solucionar el problema de trobar categories superiors, que es trobin en un nivell més alt que totes les comunitats establertes (o establibles) i les continguin en la seva totalitat. De fet, la qüestió de l’agrupació en categories superiors és l’aspecte menys considerat en les anàlisis que tracten de forma teòrica el tema de les comunitats de parla, comunitats lingüístiques, etc., o que es basen en els resultats dels estudis teòrics i en els termes proposats o usats per altres autors. És, però, essencial pensar-hi, perquè “La pertenencia a determinados grupos dentro de la sociedad catalana, constituidos por la identidad colectiva a menudo relacionada con los hábitos o capacidades lingüísticos, puede llegar a redefinirse como un grupo general catalán en oposición a un grupo español, definido por medio de la lengua, los orígenes, etc.” (Sinner 2001b: 461).

Fasold (2002) recorda que Rona (1966), en la seva discussió de la diglòssia al Paraguai, no considera genuïnament paraguaians els parlants monolingües de castellà i les comunitats de parlants de japonès i alemany. Fins i tot esmenta l’opinió de Rona (1966: 286) que diu que aquests parlants “have no social rating at all”. Però, si bé s’ocupa de la situació diglòssica castellà-guaraní, tampoc no entra en la qüestió de la ubicació, a la societat, dels parlants d’aquests grups no ‘genuïnament paraguaians’. Les comunitats ‘incloses’ per Rona sens dubte establirien relacions amb els altres

grups ‘exclosos’, i possiblement no tenen importància significativa en estudis de diglòssia. No obstant això, necessàriament s’han de tenir en compte en estudis sobre contacte de llengües i variació lingüística. A Sinner (2001b) vam demostrar que en l’estudi de l’extensió semàntica i l’anàlisi de les actituds dels parlants envers de casos d’extensió semàntica, cal no menysprear la importància de les influències de llengües o varietats no majoritàries o de molt poc pes demogràfic. Particularment els contactes amb parlants de determinades variants lingüístiques tenen importància significativa en el desenvolupament del saber lingüístic i metalingüístic de les persones. En el cas del castellà parlat a Catalunya, són molt sovint els parlants procedents de regions monolingües, o en el cas de les generacions més noves, els parlants amb familiars de regions castellanoparlants monolingües els que serveixen com a punt de referència per a determinar el que és un *buen castellano*. Això demostra que és imprescindible considerar no tan sols tots els grups o comunitats possibles, sinó que, per tal de poder considerar totes les relacions interpersonals en una regió estudiada, hauria d’establir-se una infinitat de comunitats diferents. Fasold (2002: 87) reconeix que l’aspecte de l’existència d’un “grup de referència dins de la comunitat” causa problemes a l’hora de definir una comunitat diglòssica, perquè no està segur “how one determines whether native speakers of putative H varieties are within the community or not”. Aquest aspecte, però, el porta a qüestionar la seva pròpia definició de comunitat diglòssica com a comunitat consistent en aquells parlants que comparteixen les mateixes varietats alta i baixa (Fasold 1984: 44). L’argument de Blas Arroyo (1998: 31) que existeixen superposicions o creuaments de diferents comunitats de parla permet d’evitar la subdiferenciació de comunitats de parla i la segmentació potser excessiva (o més complexa del que es desitjava) de la població que es pretén estudiar. Posem l’exemple d’una traductora catalana que es va entrevistar per a un estudi del castellà de Catalunya (cf. Sinner 2001b). En la seva família, només entre els pares i els avis, hi ha parlants nadius de cinc llengües distintes, una d’elles el català. És a dir, l’entrevistada manté o mantenia contactes personals continuats amb almenys quatre persones de llengua materna no catalana, que per a alguns autors no podrien formar part de cap comunitat de parla o lingüística catalana o castellana. Són, però, sens dubte, responsables d’una part essencial de la cultura i formació lingüística de l’entrevistada. Cadascuna d’aquestes persones de llengua materna no catalana es mou o movia dins de la societat catalana, i, com hem vist, segons alguns autors, cadascú formaria part d’una comunitat de parla pròpia, però encreuada amb les altres comunitats de parla. Aquest és el panorama a només una família, i a la societat sencera s’hi troben situacions familiars encara molt més complexes.

5. Les xarxes socials

Si bé Morgan (1999: 36) sosté que la noció de comunitat de parla no es pot definir com a localització física estàtica i que fa referència als parlants que participen en interaccions basades en normes culturals i valors regulats i representats per les pràctiques discursives, ens sembla que la noció de comunitat de parla és massa restringida, perquè no permet tenir en compte de forma adequada i viable les xarxes socials o comunicatives (an. *social networks*). Tots els individus, bilingües o plurilingües, que viuen en una societat caracteritzada pel domini de més d'una llengua per part de la majoria dels seus constituents es mouen dins de xarxes socials i comunicatives. És per això que altres lingüistes critiquen l'aproximació a la posició de l'individu dins de la societat mitjançant el concepte de la comunitat de parla. Mantenen que la variació lingüística es més comprensible analitzant les xarxes socials de l'individu i particularment la seva mobilitat (cf. Milroy 1980, Downes 1998: 105–126, Boix 2002). Downes (1998: 196) explica que totes les persones es mouen dins de xarxes socials, indiferentment de la societat en què viuen. Només considerant les xarxes socials és factible aproximar-se a la idea de l'individu en una comunitat local. Per a explicar la diversitat de situacions que resulten del contacte lingüístic, cal considerar quina és la posició de cadascuna de les persones que participen del contacte i la seva relació amb les altres persones (Munteanu Colán 2002: 66). El multilingüisme porta, necessàriament, a una gamma molt àmplia de possibles relacions i comportaments lingüístics massa complexos com per a poder integrar-se en un model que es basa en dues (o més) comunitats de parla superposades o creuades. Cal afegir, a més, que les relacions entre els parlants de determinades comunitats de parla plurilingües o diglòssiques s'han presentat de forma idealitzada fins i tot en casos coneguts de comunitats de parla bilingües o diglòssiques, com ara el de la situació a Suïssa (cf. Hudson 2002a: 5).

Tot aquest panorama ens du a plantejar-nos si de veritat cal mantenir les distincions apuntades per alguns autors. No es posen d'acord en la denominació que cal atorgar als diferents fenòmens estudiats en diferents models descriptius de la convivència (o, segons els autors, lluita) de llengües. D'altra banda, cap dels termes presentats serveix de forma adequada per a explicar les relacions entre els membres d'una societat, en totes les seves formes i intensitats.

És simptomàtic per al problema de denominar els grups o societats enfocats en estudis lingüístics el que diu Hudson (2002b: 155) en un intent de defensar el concepte de la comunitat de parla: explica que s'ha d'usar el concepte, a pesar de ser “rough

around the edges”, perquè l'estudi de la diglòssia ha de començar en algun lloc, i fins i tot a pesar de no poder determinar ben bé tots els membres que formen part d'aquesta comunitat.

Exposarem, a continuació, l'aproximació a la societat catalana que vam fer servir en Sinner (2001b) per a un estudi que enfocava el castellà de Catalunya, del qual surt una proposta terminològica per a solucionar les dificultats de denominació i agrupació esmentats.

6. La comunitat de comunicació

Ens hem acostumat a sentir que el català és parlat per sis o set milions de persones (és prou conegut l'eslògan del govern català “som sis milions”; cf. també Generalitat 2001: 9), que es parla “en una extensa àrea (68.000 km²) de l'est de l'Estat espanyol (Catalunya, Illes Balears, València, la Franja de Ponent i alguns municipis murcians fronterers amb València), Andorra, el sud de França (Departament dels Pirineus orientals) i a la ciutat sarda de l'Alguer” i que la llengua catalana “en les seves variants és parlada en territoris que sumen deu milions d'habitants” (<http://www.gencat.es/simbols/clangua.htm>).² Ara bé, cal preguntar quin valor informatiu tenen aquestes dades, i particularment què vol dir que la llengua en les seves variants és parlada en *territoris que sumen deu milions d'habitants*. Es tracta d'una temptativa de donar importància numèrica a la llengua catalana, ja que es mescla el nombre de parlants amb la quantitat total de parlants en un determinat territori, cosa que no diu res sobre l'estatus o la importància real de la llengua; és a dir, nombres com ara els famosos *deu milions* només fan bonic. Òbviament, es tracta de quantitats que resulten de la tria de dos conceptes diferents de *comunitat lingüística* (o *de parla*). Això és comprensible, però, si es té en compte que en molts casos hi manquen dades exactes o que, per falta d'enquestes i estadístiques, ni tan sols hi ha dades aproximades sobre el nombre de parlants a Catalunya Nord, Andorra, la Franja del Ponent i a l'Alguer. A la Franja del Ponent, per exemple, es diu que aproximadament el 90% de la població té el català com a llengua habitual, però només existeixen estimacions, perquè no hi ha cap enquesta i, per tant, cap nombre de parlants fidedigne. El mateix cal dir de les poblacions a l'Alguer i, particularment, a Andorra. Andorra ha estat, tradicionalment, un país de llengua i costums catalans, però estudis recents han revelat l'augment d'ús del castellà

² En una publicació de la Generalitat de Catalunya s'explica, però, que “Le domaine linguistique de la langue catalane s'étend sur 68 000 km² où vivent 11 380 000 personnes” (Generalitat 2001: 7).

en molts contextos. Mentre el català va perdre parlants amb llengua materna catalana entre 1995 i 1999, els percentatges de persones amb llengua materna castellana i fins i tot amb llengua materna portuguesa (!) van pujar (cf. Badia/Pujol 2002), cosa que demostra clarament que l'equiparació del nombre total d'habitants amb el nombre de parlants de català no és gaire recomanable. Particularment l'ús del castellà i del català per part dels immigrants és molt important, i tot indica que el desenvolupament lingüístic de les parts immigrades de les societats almenys en part catalanoparlants tindrà un pes decisiu en l'evolució del català com a llengua primària dels habitants d'aquestes zones, ja que, a Andorra, per exemple, segons un estudi d'Ernest Querol (citat al *Diari d'Andorra* de l'11.3.2003), "els estrangers usen més el castellà en qualsevol àmbit diari que no l'idioma del país", i que un 56,3% dels francesos i un 24% dels portuguesos a Andorra no són catalanoparlants. Els immigrants no espanyols (és a dir, no castellanoparlants), però, no es tenen en compte en els models de comunitat de parla, comunitat lingüística, etc. esmentats.

Les varietats del català conviuen amb diferents llengües en llurs varietats locals o regionals i supraregionals. Les varietats del català a les zones catalanoparlants d'Espanya, per exemple, entren en contacte amb el castellà o subvarietats del castellà (i amb llengües no autòctones), però, llevat de contactes esporàdics individuals, el català només entra en el contacte amb el castellà dins d'aquestes regions, i només dins d'elles. El castellà, però, té una història llarga a la societat catalana i constitueix, junt amb el català (i l'aranès, a la Vall d'Aran), un mitjà d'expressió de la cultura i la identitat catalanes. Això és veritat tant per a la majoria dels autòctons com a per als immigrants i els seus descendents, molts dels quals se senten catalans i formen part, de manera activa, en la producció cultural catalana, i així contribueixen a la formació d'una identitat catalana que no exclou el castellà com a part integrant. Durant els últims segles, parlants de diferents varietats, nivells de llenguatge o estils lingüístics del castellà van emigrar a Catalunya, i es van integrar a la societat catalana en diferents formes i intensitats. Per tot això, és difícil la descripció de les varietats del castellà parlat a les terres catalanes, tant més que no es qüestiona que no es pot parlar d'una sola varietat del castellà a Catalunya. Com a resultat, és considerat difícil descriure la societat catalana (cf., per exemple, Tusón/Payrató 1991 i Hernández 1998: 94–97), i el mateix s'ha de dir, naturalment, del català.

No obstant això, particularment en situacions de contacte lingüístic, és essencial el tracte que reben les terminologies usades, però no són pocs els estudis que no inclouen les definicions dels termes usats. Hi ha hagut diferents intents de descriure la situació lingüística als Països Catalans mitjançant la descripció de la constitució de la

societat (o, segons l'enfocament, les societats), explicant les comunitats lingüístiques, culturals, ètniques, etc. En una descripció de la societat catalana, per exemple, cal recordar, però, que d'una banda tenim una situació de multilingüisme dins de Catalunya, i que, d'altra banda, hi ha lligams lingüístics, culturals, etc. molts estrets i tant a nivell institucional com a nivell individual que ultrapassen fronteres administratives i polítiques, com demostra, per exemple, l'estreta unió cultural d'Andorra amb Catalunya i Catalunya Nord, molt més intensiva que les relacions entre les Illes Balears i Catalunya. Les fronteres, particularment en "l'era de la comunicació", no són cap obstacle per a l'existència de comunitats (de qualsevol índole). Si volem descriure la societat catalana, cal tenir en compte la procedència geogràfica i lingüística de tots els parlants. Només entre els immigrants a Catalunya ja hi ha una varietat molt àmplia de possibles classificacions o atribucions a diferents "grups", com ara

- parlants del castellà estàndard (és a dir, de la llengua comuna que és considerada la norma sociocultural);
- parlants de dialectes regionals del castellà (varietats diatòpiques d'Andalusia, Astúries, etc.);
- parlants d'una realització andalusa, asturiana, etc. de l'estàndard, amb particularitats regionals;
- parlants d'altres llengües històriques nacionals o estrangeres (gallec, basc, asturià, alemany, francès, etc.) amb diferents graus de competència del castellà estàndard o de varietats diatòpiques del castellà;
- parlants monolingües de varietats del castellà parlades a les regions no monolingües espanyoles;
- parlants (monolingües o bilingües) de dialectes del castellà parlats als altres països hispanoparlants (dominicans, cubans, etc.).

En descripcions recents de la situació lingüística a Espanya, però, no es tenen en compte tots els grups d'immigrants, malgrat la seva importància indiscutible per a les societats receptores, com és el cas dels immigrants de parla alemanya a les Illes Balears (cf. Sinner 2002b). El fet que els portuguesos immigrants a Espanya es posin al costat de comunitats inqüestionables com les comunitats establertes aragoneses o araneses, a pesar de no haver-hi nuclis importants de població portuguesa i de la forta integració dels individus portuguesos a la societat espanyola, com una de les comunitats

que formen part de les noves minories migrants (López Trigal 2001), és bona mostra de la diversitat de perspectives des de les quals s'interpreta el concepte *comunitat*.

Si en el cas dels pescadors, alguns dels quals surten durant setmanes o mesos sencers a la mar, ningú no dubta que formen part de la seva comunitat, on viu la família, on es casen i tenen fills, llavors també cal pensar en l'impacte de les migracions temporals (treballadors a les zones agrícoles, per exemple), i en la influència que exerceixen les masses de turistes que arriben, cada any, a les costes del Mediterrani, i que, en el cas de moltes zones turístiques, s'hi estan tot o bona part de l'any. L'existència d'individus que només formen part d'una comunitat durant una part de l'any no es té en compte en els models tradicionals de *comunitat*, que només es basen en comunitats estables.

També cal distingir els parlants del català en les seves varietats, tant regionals (mallorquí, eivissenc, menorquí, valencià, etc.) com ètniques (el català dels gitanos de parla catalana), i s'hauria de considerar de quina forma es pot o cal incloure la comunitat de signes catalana. A més, fa falta considerar grups de parlants autòctons, com els parlants de l'aranès.

Pel que hem exposat fins aquí, en una descripció de la situació lingüística als Països Catalans, és a dir, de la situació de la totalitat dels parlants a les regions considerades com a catalanoparlants, cal anar amb compte quan s'usa el terme *comunitat* (o *comunitats*) *de parla* (o *lingüística* o *idiomàtica*) per a referir-se a un determinat conjunt de parlants. Si es pretén estudiar la llengua dels habitants d'un determinat lloc, s'ha de tenir la terminologia adequada per distingir els grups als quals pertanyen els parlants entrevistats. També tenint en compte l'existència de les xarxes socials o comunicatives, cal disposar d'un terme adequat per a fer referència als grups que són l'objectiu d'un estudi lingüístic, perquè sense definir un nivell superior a què pertanyen tots els parlants d'un determinat lloc, no és viable poder tenir en compte totes les xarxes socials. És clar, però, que la determinació de les xarxes socials ha de fer-se agrupant les persones amb les mateixes característiques, és a dir, que cal distingir diferents subgrups de la societat, grups socials, ètnics, culturals, lingüístics, per a saber els possibles grups de persones amb els quals una persona pot tenir alguna relació. A més, és rellevant procedir així perquè no s'estableixin categories tancades de grups de parlants de determinades característiques sense solucionar abans el problema de trobar categories superiors. A la pràctica, però, resulta difícil determinar les xarxes socials de forma exacta, per a obtenir diferències estadísticament

significatives entre diferents grups socials, etc., i sembla particularment difícil operacionalitzar els hàbits lingüístics.³

Els termes tradicionalment usats resulten, com hem vist, massa restringits, i les xarxes socials són un aspecte a tenir en compte, però difícil d'operacionalitzar. A més, *comunitat lingüística* o *idiomàtica* fa la impressió de tractar-se d'un tipus de comunitat definida per factors lingüístics, cosa que es fa més notòria si tenim en compte que *comunitat lingüística* fins i tot s'ha substituït per *comunitat de llengua* (an. *language community*) (cf. Haas 2002). *Comunitat de parla* evoca *parla*, i fa pensar que es tracta d'una qüestió a nivell de la parla, sense tenir en compte que el nivell de la norma de les llengües implicades també té un paper essencial. Cal disposar d'un terme, o d'una definició de comunitat, que superi i inclogui, al mateix temps, aquests nivells, i que permeti definir fins i tot els grups més petits com a comunitats.

Com a alternativa, proposem parlar de *comunitat de comunicació* o, alternativament, de *comunitat comunicativa*.⁴ Una *comunitat de comunicació* serà la totalitat de parlants que participen activament o passivament en els circuits comunicatius existents en un determinat lloc en un determinat moment, indiferentment de la llengua o les llengües que parla cadascú i indiferentment de les variables extralingüístiques. Pot tractar-se dels habitants d'un poble aïllat o de la totalitat dels parlants d'un país o dels treballadors d'una determinada empresa. *Comunitat comunicativa* permet, fins i tot, d'incloure-hi situacions tan concretes com els diferents tipus de comunitats poliètniques o multilingües com ara els sabirs, les "lenguas mixtas nacidas de la necesidad comunicativa de pequeños grupos poliétnicos" (Alcaraz/Martínez 1997: 507) com es formen, per exemple, a les tripulacions de vaixells de transport, de pesca, etc., i possibilita tenir en

³ En un dels pocs estudis que ho intenten, l'anàlisi de l'ús dels díctics per Vann (1996), es quantifiquen nocions d'hàbits lingüístics per a verificar diferències empíriques entre diferents parlants. Es tracta, però, de construccions merament estadístiques i totalment idealitzades de les variables "exposició relativa a la llengua catalana" i "integració relativa en una xarxa social o ideològica pro-catalanista" sobre la base de dades obtingudes mitjançant l'autoavaluació pels mateixos informants. S'han barrejat, però, diferents factors escollits de forma arbitrària; no es veu, per exemple, per què es posa en un mateix nivell, i com es tractés de factors amb la mateixa importància per a determinar el desenvolupament lingüístic, el fet que el pare parlava català a casa quan l'informant era jove i el fet d'haver estudiat en català els primers anys al col·legi (cf. Vann 1996: 204–205). És clar que demanar si els amics viuen al mateix carrer (Vann 1996: 208) pot tenir importància en la determinació de les xarxes socials de nens en edat pre-escolar o d'adolescents, però cal tenir en compte que la mobilitat augmenta de forma considerable a partir del moment en què s'adquireix el carnet de conduir o simplement una targeta de transport.

⁴ Wotjak (1993: 55) ja posa en relleu que una *Kulturgemeinschaft* (*comunitat de cultura* o *cultural*) normalment constitueix una *Kommunikationsgemeinschaft* (*comunitat de comunicació*), si bé no es defineix el que vol dir aquest terme.

compte les poblacions que només formen part d'una comunitat durant un temps determinat de l'any, com els turistes i els temporers.

Cap dels termes de *comunitat lingüística*, *comunitat idiomàtica* i *comunitat de parla*, en les definicions més diferenciades, possibilitaria aquesta classificació. El terme de *comunitat de comunicació* no té com a preconditionió la pertinença a un grup lingüístic en concret i també permet de tenir en consideració els efectes de les relacions individuals entre els membres dels diferents grups o subgrups que componen la societat. Fronteres polítiques no impedeixen usar el terme si hi ha, de fet, lligams que justifiquen parlar de comunicació.

7. Referències

- Alcaraz Varó, E., Martínez Linares, M.A.; 1997. *Diccionario de lingüística moderna*. Barcelona: Ariel.
- Badia, M., Pujol, M.; 2002. Els estudis impulsats per l'Administració andorrana com a punt de referència per a la planificació lingüística. *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, <http://cultura.gencat.net/llelcat/noves>, hivern 2002.
- Bartens, Á.; 1995. *Die iberoromanischbasierten Kreolsprachen. Ansätze der linguistischen Beschreibung*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- Bierbach, M.; 2000. Spanisch – eine plurizentrische Sprache? Zum Problem von *norma culta* und Variation der hispanischen Welt. *Vox Romanica* 59, 143–170.
- Blas Arroyo, J.L.; 1998. El concepto de comunidad de habla y su utilidad para la descripción del bilingüismo social. Dins: José Luis Blas Arroyo. *Las comunidades de habla bilingües. Temas de sociolingüística española*. Zaragoza: Pórtico, 15–32.
- Blas Arroyo, J.L., Casanova, M., Fortuny, S., Porcar, M. (Eds.); 2002. *Estudios sobre lengua y sociedad*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- Blas Arroyo, J.L.; 2002a. Presentación. Dins: Blas Arroyo et al., 9–14.
- Blas Arroyo, J.L.; 2002b. Presentación del proyecto: Laboratorio de sociolingüística de la UJI: Materiales para la compilación y estudio de un *macrocorpus* sociolingüístico del español en la comunidad de habla castellonense. Dins: Blas Arroyo et al., 237–251.
- Bloomfield, L.; 1933. *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Boix Fuster, E.; 2002. Barcelona 2000: un état de la question sociolinguistique. *Terminogramme, Revue de recherche et d'information en aménagement linguistique et en terminologie* 103/104, 213–243.
- Bosque, I.; 1978. Perspectivas de una lingüística no discreta. Dins: Francisco Abad et al., eds. *Metodología y gramática generativa*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 81–111.
- Coulmas, F.; 2002. Writing is crucial. *International Journal of the Sociology of Language* 157, 59–62. *Diari d'Andorra*. 11. 3. 2003.
- Downes, W.; 1998. *Language and Society*. 2nd, thoroughly revised ed. Cambridge: Cambridge University.
- Fasold, R.W.; 1984. *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Blackwell.
- Fasold, R. W.; 2002. The importance of community. *International Journal of the Sociology of Language* 157, 85–92.
- Ferguson, Ch.E.; 1959. Diglossia. *Word* 15, 325–340.
- Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. 2001. *Le catalan, langue de l'Europe*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Gimeno Menéndez, F.; 1990. *Dialectología y sociolingüística españolas*. Prólogo de Manuel Alvar López. 2ª ed. Alicante: Universidad de Alicante.

- Gómez Molina, J.R.; 1986. *Estudio sociolingüístico de la comunidad de habla de Sagunto (Valencia)*. València: IAM Investigación.
- Gómez Molina, J. R.; 2002a. Lenguas en contacto y actitudes lingüísticas en la Comunidad Valenciana. Dins: Blas Arroyo et al., 53–86.
- Gómez Molina, J.R.; 2002b. El *corpus* del español hablado de Valencia: Proyecto Para El Estudio Sociolingüístico del Español de España y América (PRESEEA). Dins: Blas Arroyo et al., 217–235.
- Gumperz, J.; 1968. Types of linguistic communities. Dins: Joshua A. Fishman, ed. *Readings in the Sociology of Language*. Den Haag, Paris: Mouton, 460–472. Publicat anteriorment dins *Anthropological Linguistics* 4, 28–40.
- Haas, W.; 2002. Comment. *International Journal of the Sociology of Language* 157, 109–115.
- Hernández García, C. 1998. *Algunas cuestiones más sobre el contacto de lenguas: Estudio de la interferencia lingüística del catalán en el español de Cataluña*. Barcelona: Universitat de Barcelona; tesi doctoral inèdita.
- Hudson, A.; 2002a. Outline of a theory of diglossia. *International Journal of the Sociology of Language* 157, 1–48.
- Hudson, A.; 2002b. Rebuttal essay. Diglossia, bilingualism, and history: postscript to a theoretical discussion. *International Journal of the Sociology of Language* 157, 151–165.
- Hymes, D.; 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Kailuweit, R.; 1997. *Vom EIGENEN SPRECHEN - eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie (1759-1859)*. Frankfurt am Main et al.: Lang.
- Lang, J.; 1982. *Sprache im Raum. Zu den theoretischen Grundlagen der Mundartforschung. Unter Berücksichtigung des Rätomanischen und Leonesischen*. Tübingen: Niemeyer.
- López Trigal, L.; 2001. The Portuguese community. Dins: Turell (ed.), 344–354.
- Madera, M.; 1996. Speech community. Dins: Goebel, Hans et al. (ed.): *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Contact linguistics: an international handbook of contemporary research*. Vol. 1. Berlin / New York: de Gruyter, 169–175.
- Milroy, L.; 1980. *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell.
- Morgan, M.; 1999. Community. *Journal of Linguistic Anthropology* 9 Nr. 1–2, 36–38.
- Munteanu Colán, D.; 2002. Vectores en el contacto lingüístico. Dominio hispánico. Dins: *Revista de Filología Española* LXXXII, 1°–2°, 63–85.
- Raith, J.; 1982. *Sprachgemeinschaftstyp, Sprachkontakt, Sprachgemeinschaft. Eine Untersuchung des Bilinguismus der anabaptistischen Gruppen deutscher Abstammung in Lancaster County, Pennsylvania*. Wiesbaden: Steiner.
- Rona, J.P.; 1966. The social and cultural status of Guaraní in Paraguay. Dins: William Bright, ed. *Sociolinguistics*. Den Haag: Mouton, 277–298.
- Sinner, C.; 2001a. Zur Terminologie in der Sprachkontaktforschung: Bilinguismus und Diglossie, Interferenz und Integration sowie tertiärer Dialekt. Dins: Gerda Hassler, ed. 2001. *Sprachkontakt und Sprachvergleich*. Münster: Nodus, 152–152.
- Sinner, C.; 2001b. *El castellano de Cataluña. Aspectos cualitativos y cuantitativos*. Potsdam: Universität Potsdam; tesi doctoral inèdita; a publicar a Tübingen: Niemeyer.
- Sinner, C.; 2002a. The construction of identity and the setting of group boundaries in Catalan Castilian. Dins: Anna Duszak, ed. *Us and Others. Social identities across languages, discourses and cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 159–185.
- Sinner, C.; 2002b. Ressenya de M. Teresa Turell, ed., 2001. *Languages in Society* 31, 3, 470–473.
- Subirats Martori, M. (Dir.); 1991. *Enquesta Metropolitana de Barcelona 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Vol. 20: *Transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans.

- Turell, M.T. (Ed.); 2001. *Multilingualism in Spain: Sociolinguistic and psycholinguistic aspects of linguistic minority groups*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Tusón, A., Payrató, Ll.; 1991. El castellà a Catalunya. Una introducció. Ponència presentada a les *Jornades sobre l'ensenyament de la llengua i la literatura castellanen a Catalunya*, Universitat Autònoma de Barcelona, 25.-26.4.1991; ms. multicopiat.
- Vann, R.E.; 1996. *Pragmatic and Cultural Aspects of an Emergent Language Variety: The Construction of Spanish Deictic Expressions*. Ann Arbor, MI: Dissertation Abstracts International, University Microfilms No. 9633318.
- Wotjak, G.; 1993. Interkulturelles Wissen und Sprachvergleich. Dins: Giovanni Rovere; Gerd Wotjak, eds. *Studien zum spanisch-deutschen Sprachvergleich*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 55-68.

Carsten Sinner
Humboldt-Universität zu Berlin
Philosophische Fakultät II; Institut für Romanistik
Dorotheenstraße 65
D-10117 Berlin (Germany)
Tel. +49-30-2093 5145 / Fax +49-30-2093 5148
Carsten.sinner@rz.hu-berlin.de